

ORTA DOĞU'NUN DÜNYA TİCARETİ BAKIMINDAN ÖNEMİ VE KÖRFEZ BUNALIMI SONRASI BEKLENTİLER

Sadık ACAR (*)

ÖZET

Orta Doğu ve Anadolu uygarlığın doğduğu merkezlerdir. Bu nedenle Orta Doğu sosyal ve politik çelişkilerin kaynağı olmuş ve bunlar için yapılan mücadeleler günümüze kadar sürmüştür. Ancak Orta Doğu'nun önemi bazı dönemlerde artarken bazı dönemlerde azalmıştır. Günümüzde ise Orta Doğu'nun önemi, petrol kaynakları ve artan ticaret imkanlarıyla tekrar artmıştır. Bunun yanısıra pasifik ülkelerinin ticaretlerinin artması Orta Doğu'nun bir ticaret yolu olarak kullanılmasını gerektirmiştir. Bu gelişmeler ileride Türkiye'nin yeni avantajlar sağlamasına neden olacaktır.

İnsanların yoğun olarak yerleştikleri ve ilk uygarlıkları kurdukları yerler Orta Doğu ülkeleri ve Anadolu olmuştur. Kıtaların adeta birbirlerinin içine girdiği, denizlerin okyanuslara yaklaştığı, büyük ırmakların suladığı verimli ovaların çöllere karıştığı, sarp dağların, geniş düzlüklerin karşısında yer aldığı Orta Doğu, tarih boyunca sosyal ve siyasal çelişkilerin de kaynağı ve mücadele alanı olmuştur.

İnsanların tapındığı yüzlerce, binlerce put bu bölgede doğmuş, putları kıran Tek-Tanrılı dinler de yine bu bölgede doğmuştur.

İlk şehirler ve şehir devletleri burada kurulmuş olmasına rağmen göçebelik bu bölgenin belirli bir hayat tarzı olmuştur. "Medeniyet" ile "bedeviyet" ya da uygarlık ve ilkelik arasındaki çatışma bu bölgede bütün şiddetiyle ortaya çıkmıştır. Büyük İmparatorlukların yanısıra aşiret düzenine kadar her çeşit siyasi örgütlenme yine bu bölgede yan yana görülebilmıştır. Kapalı aile ekonomisinin yanısıra uluslararası ticaretin en parlak düzeyine çıktığı yerler yine Orta Doğu ülkeleridir.

Günümüzde Orta Doğu bu çelişkileri sergilemektedir. Bir yandan suni olarak yaratılmış devletler ve cetveller ile çizilmiş sınırlardan bahsedilir, bir yandan da başta Araplar olmak üzere Orta Doğu uluslarının farklı karakterlere sahip ol

(*) Prof.Dr., D.E.Ü., İ.I.B.F., İktisat Bölümü.

duklarından söz edilir. Nihayet, siyasal kargaşa o boyuttadır ki, dost-düşman, hain-kahraman kavramları da birbirine karışmaktadır. İşte Orta Doğu bunlara benzer çelişkilerin sergilendiği bir yerdir.

Anadolu benzer Orta Doğu Coğrafi bölgesinde düşünülür, bazen de bu kavramın dışında tutulur. Bize göre Anadolu, coğrafi özellikleri, tarihi evrimi, siyasi ve kültürel yapısı bakımından Orta Doğu'nun yanbaşı, onunla yakından ilişkili, ama ayrı bir bölge olagelmıştır. Anadolu'ya coğrafi bakımdan "Küçük Asya" denilmiştir, ama Avrupa Uygarlığının kökleri Anadolu'dadır. Asya'dan bakınca Anadolu'yu Avrupa'da, Avrupa'dan bakınca Asya'da görürsünüz. Bu da anadolu'nun kendi çelişkisidir. Bu çelişkinin ortaya çıkardığı sentez belki "Avrasyadır". Ancak Avrasya, Orta Doğu değildir. Keşiflerden önceki dünyaya bakılacak olursa, tam ortasında Anadolu ve hemen onun yanında Orta Doğu görülür. Bu merkezi konumu sebebiyle dünya ticaret yolları bu bölgeden geçmiştir. Anadolu coğrafyasının Doğudan Batıya geçit vermesi Orta Doğu'yu Anadolu yoluyla Balkanlar, İtalya ve Batı Avrupa ülkelerine bağlamıştır. Yine Anadolu coğrafyasının Kuzeyden Güneye geçit vermesi nedeniyle Orta Doğu yine Anadolu üzerinden Kafkasya'ya ve steplere bağlanmıştır. Hatta bu bağlantı öylesine güçlü olmuştur ki, suların kaynağı kuzeydeki dağlık bölgeye "yüksek ülke" anlamına gelen "ur-ard" adı verilmiştir ki, "Urartu" adı buradan gelmektedir. Suların aktığı Güneydeki düzlüklere de "aşağı-ülke" anlamına gelen "sub-ard" adı verilmiştir ki, "Subartu" adı da burdan gelmektedir (Krzioğlu, 1983, 131).

Roma İmparatorluğu zamanında II.yüzyıldan itibaren açılmış bulunan ünlü İpek Yolu, İtalya'dan başlayarak Anadolu ve Orta Doğu üzerinden Çin ve Hindistan'a ulaşmıştı. Özellikle, M.S. VI.yüzyılda İran'da çıkan kanşıklıklar yüzünden Güney'e sapmak zorunda kalan bu yol, Baharat yolu adıyla Basra Körfezi, Kızıldeniz ve Umman Denizi yoluyla Çin ve Hindistan'a bağlanarak Orta Doğu'nun Orta Çağlarda büyük bir uygarlığı yeniden beşiklik etmesine imkan vermiştir. İslam uygarlığının gelişmesinde İpek Yolu ticaretinin bıraktığı rantların payı çok büyüktür.

Anadolu ise, gerek Karadeniz üzerinden kuzeye yönelen, gerek İran üzerinden Orta Asya yoluyla Çin'e ulaşan ve gerekse Arabistan üzerinden Güney Denizlerine ulaşan yolların daima bir kavşak noktası olmuştur. Bu nedenle ticaretin rantları Anadolu'da toplanmış, uygarlık burada doruğuna ulaşmış, süper güçler burada oluşmuş veya dışarıdan gelip buraya yerleşmiştir.

Özetle, coğrafi konumu Anadolu'yu dünya ticaretinin merkezi, Orta Doğu'yu da merkezin kapısı yapmıştır. Bu nedenle, ilk süpranasyonel örgütlenmeler ve cihansumül dinler bu bölgede ortaya çıkmıştır. Eskiden bilinen tek süpranasyonel örgütlenme biçimi imparatorluklar olduğu için ilk büyük imparatorluklar burada kurulmuştur. Mezopotamya site devletleri arasında kurulan birlikler ve Anadolu merkezli Hitit İmparatorluğu ile başlayan süpranasyonel örgütlenme, giderek daha büyük imparatorluklar veya birlikler biçiminde tarih boyunca devam etmiştir. Mesela, Roma İmparatorluğu İtalya'da kurulmuş olmasına rağmen, zamanla Anadolu merkez durumuna yükselmiş, İtalya ona bağlı bir odak durumuna gelmiştir. Doğu Roma, Selçuklu ve Osmanlı İmparatorluk ve uygarlıkları Anadolu'yu merkez edinmişler ve Orta Doğu üzerinde hakimiyet kurmuşlar, Emevi, Abbasi ve İlhanlı İmparatorlukları da Orta Doğu'da kurulmuş ama Anadolu'dan beslenmişlerdir.

Coğrafya'nın birbirine sıkı sıkıya bağladığı bu bölgelerin, uzun dönemli çıkarları da doğal olarak birbirine bağlı olmuştur. Çıkarların birlikte savunulması gerekmiştir. Bu görevi başarabilen süpranasyonel örgütlenmeler varlığını sürdürebilmiştir. Bu nedenle, ya bölgedeki kısa vadeli hasis hesapların ortaya çıkardığı liderler; ya da, Haçlı Seferleri, Moğol istilası, İngiliz ve Fransız mandası gibi örneklerde görüldüğü üzere, bölge dışı güçlerin doğrudan müdahalesi daima siyasal huzursuzlukların kaynağı olmuştur.

Keşiflerden sonra ise, Anadolu ve Orta Doğu dünyanın birer hücre köşesi olmuşlardır. Artık bir dünya haritasına bakılacak olursa dünyanın merkezi Britanya Adasıdır. İpekyolu ticareti ve dolayısıyla Akdeniz limanları önemlerini kaybetmiş, onların yerini giderek Atlantikteki deniz ticareti ve Atlantik limanları almıştır. Atlantikte kıyısı olan ülkeler dünya ticaretinde önem kazanmıştır. Doğal olarak ticaretin en çok rant bıraktığı ülke Britanya'dır. Bunun sonucu olarak dünya siyasetinde Osmanlı İmparatorluğunun yerini Britanya İmparatorluğu almıştır.

Keşifler yüzünden Anadolu ve Orta Doğu'nun kaybetmekte olduğu önemi korumak için, Osmanlı Devleti Batılı ülkelere bazı imtiyazlar tanımış, ancak bunlar bilinçli bir şekilde yönlendirilmediği için zamanında "teslimiyet" anlamına gelen kapitülasyon adını almıştır. Bu bölgenin önemini korumak için yapılan ikinci girişim de Akdeniz ve Kızıldeniz'in bir kanalla birbirlerine bağlanmasıdır. Bu amaçla 1568 de Mısır valiliğine bir "hat-tı-hümayum" dahi gönderilmiştir. Bir diğer girişim de İdil ve Yayık ırmaklarının yine bir kanalla birleştirilmesidir. Ancak çeşitli iç ve dış olaylar yüzünden bu girişimler başarısız kalmıştır. Sonuçta

bölgenin önemi giderek azalmış, halk yoksulluk ve cehalete sürüklenmiş devletler güç ve itibar kaybetmiş ve sonucunda çökmüştür.

Dünya'nın siyasal merkezindeki bu gelişme Orta Doğu'nun Anadolu yerine, Britanya'nın etkisine girmesine yol açmıştır. İngiltere, milyonlarca müslümanın yaşadığı Hindistan yolu üzerinde bulunan ve İslamın beşiği olan Orta Doğu'nun İslamın lideri olan Türklerin idaresinde kalmasını şakıncalı görmüştür. Rusya'nın ılık denizlere inme amacından da telaşa düşen Britanya bir an önce bu bölgeyi ele geçirmek istemiştir.

Orta Doğu'nun yeniden önem kazanmaya başlaması, XIX yüzyılda Süveyş Kanalı'nın açılması (1869) ve XX yüzyıl başlarında petrolün bulunmasıdır. Süveyş kanalının Britanya ile Fransa, petrolün de yine Britanya ile Almanya arasında rekabete yol açması, Osmanlı Devletinin paylaşılması ve Orta Doğu'ya dış güçlerin yerleşmesiyle sonuçlanmıştır. Eskiden beri olduğu üzere bölge insanları ortak çıkarlarını birlikte koruyamayınca dış güçler bölgede kendi yönetimlerini kurmuşlardır. Tabii bu arada kısa vadeli çıkarlar peşinde koşan yerel liderler de yabancılarla gönüllü işbirliği yapmışlardır. Böylece önce 1899 da Kuveyt Britanya'nın himayesine girmiş, sonra da Birinci Dünya savaşında Britanya ile işbirliği yapan Arap Emirleri İngiliz ve Fransız himayesine girmeyi kabul etmişlerdir.

Irak ve körfez ülkeleri petrolün özellikle 1927 yılından sonra dünya petrol piyasasında önem kazanmaya başlaması ve 1938 de Kuveyt'te, 1944 de Suudi Arabistan'da zengin petrol rezervlerinin bulunması Orta Doğu'ya daha çok önem kazandırdı. Bu önem günümüze kadar artarak gelmiştir.

Bugün dünya petrol yataklarının % 60'ının Orta Doğu'da olduğu söylenmektedir. ABD nin petrol tüketiminin de % 75'i Orta Doğu petrollerinden sağlanmaktadır.

Irak ve Kuveyt petrol rezervleri 100 er milyar varil, Birleşik arap Emirlikleri ve İran'ın 60'ar milyar varil, Suudi arabistan'ın 200 milyar varil, petrol rezervi olduğu tahmin edilmektedir. Ancak bunların ömrü oldukça kısa görülmektedir. Suudi Arabistan, Irak ve BAE nin 100 er yıl, Kuveyt petrollerinin 200 yıl, İran petrolünün 75 yıllık bir ömrü kaldığı hesaplanmaktadır. Tabii petrol tüketimi hızla arttığı için bu sürelerin de kısalması tabiidir. İşte Orta Doğu üzerinde yapılan kavganın nedeni de budur. Bugünkü teknoloji petrole dayalıdır ve henüz yerini alacak kaynak bulunamamıştır.

Orta Doğu, petrolün de ötesinde dünya ticareti bakımından yeniden önem kazanacak gibi görünmektedir. Atlantik ticaretinin önem kazanmasıyla Orta Doğu ve Anadolu ticaret yollarının ötesinde kalmışlardı. Şimdilerde ise, Pasifik ticareti önem kazanmaya başlamıştır. Japonya, G. Kore, Singapur, Honkong, Tayvan, Avustralya, Yeni Zelanda, Endonezya ve Malezya gibi Uzak Doğu ve Pasifik ülkelerinin dünya ticaretindeki paylarının giderek artması, Çin Halk Cumhuriyeti'nin dışa açılması, eskiden pek sapa olan Pasifik Okyanusunu canlandırmıştır. artık Pasifikte taşınan emteanın değer ve miktarı Atlantığı geride bırakmıştır. Bu gelişme Hint Okyanusu ve Umman Denizine doğru yayılma eğilimi göstermektedir. Nitekim Japonya, Honkong, Güney Kore, S. Arabistan, Kuveyt, Çin Halk Cumhuriyeti, Brezilya ve Hindistan'ın dünya deniz taşımacılığındaki payı 1973 de % 19.8 iken, bu oran 1989 da % 47.8 e yükselmiştir. Buna ABD ve Kanada'nın pasifikteki payları eklenince bu oran daha da yükselecektir. (DTO, 1990, 46)

Uzak Doğu'daki bu ülkeler satın alma gücünün bulunduğu Avrupa'ya ulaşmak için Orta Doğu ve Anadolu'ya ihtiyaç duyacaklardır. Umman Denizi, Basra Körfezi ve özellikle Kızıldeniz, Süveyş Kanalı ve Kıbrıs yeni bir önem kazanmaya aday görünmektedir. İlk bakışta Türkiye ve Yunanistan bu gelişmelerden ikinci derecede yararlanacak gibi görünebilir. Ancak, Türkiye'nin bölgede üç önemli avantajı vardır ve Yunanistan bunlardan mahrumdur.

Bunlardan birincisi, söz konusu ticaret yolları Orta ve Batı Akdeniz limanları yerine, daha kısa bir su yolundan Kuzeybatı Avrupa ülkelerine ulaşmak isteyecektir. Çünkü satın alma gücü, bilgi, teknoloji ve üretim faaliyetleri bu ülkelerde daha yoğundur. Nitekim Almanya Ren ve Tuna Irmaklarını 3500 km.lik bir kanalla birleştirerek Atlantik Okyanusunu Orta ve Doğu Avrupa yoluyla Karadenize, oradan da Türk boğazları yoluyla Doğu Akdeniz ve Orta Doğuya bağlamak istemektedir. Kanalin 1992 de faaliyete geçmesi planlanmıştır. Almanya, bu su yolu üzerinden Orta Doğu kapısı yoluyla Pasifik deniz ticaretine ulaşmayı planlamaktadır. Böylece Pasifik ve Atlantik ülkeleri Türkiye ve Orta Doğu üzerinden bağlanmış olacaktır.

Bu oluşmadan en çok yararlanacak ülkeler, kuşkusuz Türkiye başta olmak üzere Karadeniz'e kıyısı olan ülkelerdir. "Karadeniz Ekonomik İşbirliği Bölgesi" bu yol üzerindeki ticareti düzenlemek ve en çok faydayı sağlamak için gereklidir.

İkincisi, Karadeniz'deki ticari faaliyetin Hopa ve Trabzon limanlarından kara ve ileride açılacak olursa demiryoluyla Habur üzerinden Basra Körfezine ve

dolayısıyla Pasifik ticaretine bağlanma imkanıdır. Aslında Basra'ya kadar uzanmış olan Pasifikteki ticari faaliyetler dışa açılacak olan Orta Asya Türk Cumhuriyetlerine ulaşmak isteyecektir. Almanya'dan nehirler yoluyla gelen ticaret akımı da elbette bu yeni pazarlara ulaşmak isteyecektir. Bunun için İdil ve Yayık nehirleri arasındaki kanal gelecekte bu amaçla yoğun bir trafiğe konu olabilir. Bütün bunlar Trabzon ve Basra Körfezi arasında yoğun bir ticaret akımına yol açabilir.

Nihayet, Orta Doğu'da su hergün daha büyük bir önem kazanmaktadır. Türkiye susuz Arap ülkelerine su verebilecek durumdadır. Bu da Türkiye ile Körfez ülkeleri arasındaki ekonomik ilişkilerin artmasını sağlayacaktır.

Bütün bu gelişmeler, Türkiye ile Orta Doğu ülkeleri arasında yeni ortak çıkarların oluşmasına yol açacak niteliktedir. Ortak çıkarların geliştirilmesi için Orta Doğu'da işbirliğine ihtiyaç vardır. Eğer körfez ülkeleri bu işbirliğine yanaşmayacak olurlarsa ticaretin yolunu saptırmış olurlar.

İşbirliğin sağlanması için, önce bu çıkarların bilincine varılması gerekir. Bölge ülkeleri duygusal nedenlerle birbirlerine husumet gütmek yerine kalıcı ve onurlu bir barışın çarelerini aramalıdır. Bu da siyasal istikrar demektir. Demek ki, ortak çıkarların korunması ve geliştirilmesi istikrarlı bir siyasal ortam gerektirmektedir. Bugün bütün dünya bu konu üzerinde düşünmektedir.

Arapların ayrı siyasal ideoloji, mezhep, din ve ayrı devletlere bölünmüşlüğü, bu devletlerin farklı rejimlerce yönetilmesi, ama bütün bunlara rağmen bir Arap Birliğinin özlenmesi bir istikrarsızlık nedenidir. Lübnanın iç sorunları ve en önemlisi İsrail devletinin varlığı ve Filistin halkının sorunları diğer istikrarsızlık nedenleridir. Bunlara ilaveten bölgenin petrol zenginliği bölge dışındaki ülkelerin bu istikrarsızlıkta aktif rol almalarına neden olmaktadır. Nihayet, gelecek asırda bu bölgenin yeniden artacak olan ticari önemi bölge dışı ülkelerin müdahalesi için başka bir neden olacak gibi görünmektedir.

Bölgede siyasi istikrarın korunması ilk önce bölge ülkelerine düşen bir görevdir. Bunun için, sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasal nedenlerle gerçekleşmesi mümkün olmayacak olan tek bir Arap Devleti çatısı altında birleşmekten vazgeçilmesi gerekir. Gerçek şudur ki, Orta Doğu'nun çelişkili yapısı içinde, cetvelle çizilmiş olan sınırlar benimsenmiştir. Bugün bir tek Arap milleti yoktur. Arap aslından gelen ve Arapçanın çeşitli lehçelerini konuşan Arap milletleri vardır. Arap Birliği ancak kendi aralarında süpranasyonel örgütlenmeler

yoluyla gerekleŒebilir. Aslında bu örgütler zaten vardır. Ancak bu örgütlerin beklenen istikrarını sağlamakta bir araç olabilmesi için, önce Arap milletlerinin kendi kişiliklerini ve kültürlerinin bağımsızlığını kabul etmek gerekir.

İkinci koşul, değişen dünyada değişmeden kalmanın mümkün olmadığı gerçeği kabullenilerek demokrasiye geçiş çareleri aranmalıdır. çoğu siyaset bilimciler, Orta Doğu ülkelerinin siyasal evrimi, zihniyet, kültür ve sosyal yapılarını gözönüne alarak, buralara demokrasinin giremeyeceğini söylemektedirler. Modern bir burjuvazi ve işçi sınıfının olmayışı, dinin mutlakçı bir felsefeye göre yorumlanmış olması, karşılıklı haklar anlayışının bulunmayışı, rasyonel ve analitik düşüncesinin yerleşmemiş olması demokrasinin bu bölge ülkelere yerleşmesi için bir engel olarak yorumlanmaktadır. Kanaatimce bu koşullar, bir ülkede demokrasinin doğması için gereklidir. Yoksa demokrasi bir kere doğduktan, yerleştikten ve kuralları oluştuktan sonra, başka ülkelere adepte edilmesi mümkündür. Zaten sosyolojinin "taklit kanunu" bunu sağlamaktadır. Öte yandan kitle haberleşme araçlarının yaygınlaşması bu kanunun işletmesini hazırlamaktadır. Nihayet körfez ülkelerindeki monarşik idareler, sanılanın aksine, daha adil bir gelir dağılımı politikasıyla refahı tabana yayarak demokrasiye kısmi bir alt-yapı oluşturmuşlardır. Mısır da, demokrasi yolunda hayli bir mesafe almıştır. Bölgeye komşu ülke Türkiye ise, tek demokratik islam ülkesi olarak, başarılı bir örnektir. Nihayet gelişmiş demokratik ülkelerde eğitim görmüş olan Arap aydınları en azından demokrasinin kurallarını kendi toplumlarına tanıtacak durumdadırlar. Önümüzdeki yıllarda Orta Doğu'da bir demokratikleşme mücadelesi başlayabilir. Bu mücadelenin, monarşik rejimlerden çok, Baas rejimine karşı olması muhtemeldir. Çünkü Baas Partisi, Nasyonalizm ve Sosyalizm kombine etmeğe çalışan totaliter bir parti niteliğindedir. Eğer Irak'ta Baas rejimi devrilirse, Irak'ın bütünlüğünü demokrasi zemininde sağlayacak demokratik bir rejim kurulabilir. Sorun tek başına Saddam değil, Baas Partisidir. Benzeri patlamalar Suriye'de de beklenebilir.

Bölgenin temel sorunlarından biri hiç şüphesiz Filistin halkının çektiği eziyettir. Bu sorun İsrail'in varlığını reddetmekle çözülmez. Böyle bir yaklaşım realiteye uyum göstermemektedir. Öte yandan Filistin halkının hakları İsrail tarafından iğnendike bölgeye barış ve istikrarın gelmesi mümkün değildir. Taraflar birbirlerinin var olma hakkını tanımak zorundadır. Bunun için Filistinlilere mutlak suretle bir yurt bulunmalıdır. Tabii bu da en başta İsrail ve Ürdün'ün bazı fedakarlıkları göze almasını gerektirecektir. İsrail işgal altındaki Arap topraklarından çekilmeli, Ürdün de bu çekilmeden sonra zaten Filistinlilerin oturduğu bu

topraklarda bir Filistin devletinin kurulmasına razı olmalıdır. Bu arada Kudüs'ün statüsü belkide çözümlü en zor sorun olacaktır. Doğu Kudüs İsrailce kutsal olduğu kadar, Hıristiyan ve Müslümanlarca da kutsaldır. İsrail burayı ebedi başkent olarak kabul etme fanatizminden vazgeçmelidir. Bu şehir BM himayesinde ayrı bir yönetime kavuşturulmalıdır.

Sonuç olarak, Orta Doğu gelecekte dünya ticaretinin düğüm noktası olabilecek potansiyele sahiptir. Bunun için Türkiye ile bölge ülkelerinin ortak çıkarları vardır. Bu çıkarların korunması ve gelişmesi için barışa ihtiyaç vardır. Türkiye barış için aktif rol oynayabilir. Demokrasi için en uygun örnek olarak yardımcı olabilir. "Orta Doğu Ekonomik İşbirliği Bölgesi" kurularak ortak çıkarlar organize edilebilir. Başlangıç olarak Orta Doğu Ticaret ve Sanayi Odaları Birliği kurulabilir. Nihayet, Arap Devletleriyle İsrail arasında kalıcı bir barış için Türkiye güvenilir bir dosttur.

SUMMARY

The Middle East and Anatolia are the centers where civilization was born. Therefore the Middle East has always been an area of social and political conflicts and attempts to end these conflicts have lasted until this time. However, the importance of the Middle East has decreased in some periods while it has increased in other periods. Nowadays, the importance of the Middle East has increased again because of its oil sources and the increasing trade opportunities with these countries. These improvements will cause Turkey to get new advantages in the future.

KAYNAKÇA

Deniz Ticaret Odaları.; Deniz Rektörü Raporu, Yayın No 23, İstanbul. 1990.

KIRZIOĞLU, Fahrettin.; "Selçuklulardan Önce Avmenya'ya/Yukarı - Ellere Hakim Olanlar",
Türk Tarihinde Ermeniler , D.E.Ü. Yayın No: 2, İzmir, 1983.